

Vattensågen i Sidsjö

Nu har det efter många år av "bidragssökande" äntligen börjat röra på sig med restaureringen av den byggnadsminnesförklarade vattensågen i Sidsjö. Bidrag till beredning av virket samt restaurering har beviljats.

Stockarna skall bilas för hand på gammalt vis och restaureringen i övrigt skall även den ske så långt möjligt utan moderna hjälpmedel.

Stiftelsen Kyrkkilen, sponsrar virket och en dag i oktober 07 åkte vi, Rubert Nilsson, "trädletarbasen" från Bodsjöbyn, Stig Nilsson (Stig Nilssons Byggservice), Offerdal, ansvarig för restaureringen såsom inventering av åtgärder, kostnadsberäkning samt beredning av virket mm. Ulla Persson "fotograf och hantlangare" samt undertecknad "bidragssökare och hantlangare".

Vi åkte dit för att märka ut dom träd som behövdes för renoveringen. Skogsstyrelsen, genom Peter Lundgren, ombesörjde avverkningen. Svante Grönvik, Bräcke, skotade fram stockarna till vägen. HEP åkeri, Hunge, fraktade virket till min gård i Sidsjö där virket skulle bearbetas.

Virket till de två grövsta och längsta syllarna hittade vi inte vid Kyrkkilen utan dessa fick vi från Gällö där Svante Grönvik skulle avverka ett antal grövre tallar för kommunens räkning. Den grövsta stocken med 76 cm rot diameter vägde drygt 1800 kg enl Hans-Erik Persson som har våg på kranen.

Stig Nilsson och hans broder Erik kom i mitten av december. De monterade ihop två logosolsågar efter varandra så att det gick att såga dom långa längder, drygt 7,5 meter, som dom längsta stockarna var. Erik klöv bort sidorna på stockarna. Han gick ut ifrån centrum när han mätte in måttet på balkarna för att få så mycket kärnvirke som möjligt. Stockarna sågades till drygt 1 cm övermått som Stig sedan bilade till rätt mått. Jag blev imponerad av Stig som orkade stå och bila hela dagarna, allrahelst som att det var åtskilliga minusgrader en del dagar.

På min fråga svarar Stig: -Ja du, jag räknade på en bjälke som färdig var 32 cm i fyrkant och 6,5 m. lång (kortväggssyallar), som bilades när det var som mest fruset och det följaktligen "tog" sämst. Det går ca 7 "skär" rakt ner per meter och stocken var 6,5 m. lång, det blir ca 46 "skär". När det var som mest fruset och kanske en del storkvist, fick man hugga c:a 30 gånger per "skär". Det blir ca 1380 hugg per sida x 4 sidor = 5520 hugg . Yxan väger ca 3 kg och då blir det 16 ton. (16560 kg). Nu var det ju inte alltid så bedrövligt kallt.

Då virket var både tungt och långt fick jag "äran" att lyfta fram och lägga stockarna på sågen med min baklastare. Dom grövsta stockarna lyfte vi med en stropp på mitten för att kunna "smyga" ner dom på sågarna.

I hantlangningen ingick också snöröjning samt städning av arbetsplatsen mm. Det blev åtskilliga resor till skogs med fyrhjulingen fylld med spån och flisor efter bilningen.

Tomas Persson, Sven-Erik Persson, Lars Nilsson och undertecknad fraktade det färdiga virket till sågen, där det staplades upp i den ordning det skulle användas. Virket till vattenrännan fick ligga kvar hemma på gården tills temperaturen stigit till ung 10 – 15 plusgrader, då Stig och Erik kom och barkade stockarna som sedan staplades och taktäcktes.

Då Stig Nilsson hade programmet fulltecknat och inte hann med att restaurera sågen under sommaren, anlidade han företaget Öhmans Bygg AB från Ljusdal, som han tidigare samarbetat med och som i likhet med Stig även arbetar med byggnadsvård.

Så kom en dag i juni då hantverkarna Leif Persson med sonen/lärlingen Fredrik samt Björn Åhström anlände för att sätta igång med restaureringen. De fick börja med lyfta upp hela såghuset.

Det gick till så att dom byggde sex st kraftiga stativ, ett i vardera hörnen, samt ett par på mitten av såghuset. På stativen lades tre st kraftiga limträbalkar under övervåningen och på dessa placerades sex st domkrafter för lyftet. Innan lyftet påbörjades, "upprätades" och strävades hela byggnaden rejält för att inte det hela skulle braka ihop.

Lyftet gick bra och därefter påbörjades arbetet med att plocka ner de stolpar som var rötskadade, för att skarva på nytt virke på dessa. Några av syllarna byttes ut. Med hjälp av Sven-Erik Persson och hans "Trötter" (Trötter kallar han sin gamle trotjänare, skotaren) lyfte han ut

dom gamla och in med dom nya under såghuset. Stolparna "tappades" samman med syllarna och sattes på plats.

Det undre vattenhjulet som driver sågramen var uppruttet och fick därför göras helt nytt av Leif och Fredrik. Gavlarnas två lager av 2 tums plank sattes ihop med träpluggar som kilades för att hålla ihop båda planklagren.

Sedan blev det att beräkna vinklarna och göra urtag på sidorna för skovlarna så att hjulet blev en exakt kopia av det gamla. Vevaxeln på hjulet som driver sågramen var skev, så den riktades av (Jappe) Jan Persson, Sösjö. Bra jobbat! Den är som "ny"!

Under tiden som vattenhjulet tillverkades bytte Björn ut strävorna i såghuset, samt tillverkade hävstången som används för att öppna dammluckan i vattenrännan.

Det fick även göras en ny axel på motstående sida av hjulet, den fixade Leif under en helg i Ljusdal. Den 23 aug hade vi visning av pågående arbeten vid sågen. Det kom 40 intresserade personer, men pressen som var inbjuden lyste med sin frånvaro!!!

Stig Nilsson visade ett antal bilar av olika modeller som han berättade om, han hade även med ett par timmerstockar som intresserade fick prova på att bila. Han pratade också lite om olika restaureringsarbeten mm som han varit med om.

Jag berättade -och visade lite hur det fungerade när sågen var i drift. Bertil Modin, Sundsvall / Östra Stugusjön har byggt en modell av sågen i Stugusjön som han visade. Han hade tidigare haft en liten elmotor som han kört sågen med. Det bjöds på kaffe med dopp. Ulla Persson stod för det kalaset.

Därefter började arbetet med att renovera sista delen av rännan mot såghuset, både ränna och underrede/stativ var helt upprutten. Björn och Fredrik tillverkade nytt underrede, medan Leif fogade samman botten och väggar, efter diverse arbeten med bila, navare och dymlingar. Rännan monterades ihop och det blev så småningom klart för en första provkörning.

Dammluckorna öppnades, rännan vattenfylldes och sågen färdigställdes så att vattnet gick till rätt vattenhjul innan rämluckan vid sågen öppnades. Vattnet strömmade ner till det nedre vattenhjulet och sågramen började röra sig upp och ner. Bladet nådde fram till stocken och "herregud" det fungerade, bladet "tuggade" sig fram genom stocken, nästan rakt, men till slut blev vi tvungna att stanna sågningen för att sågbladet började mer eller mindre likna en pilbåge. Skärpan var inte den allra bästa. Jag har nu skränt och filat bladet efter bästa förmåga. Ragnar Bengtsson har med lite bistånd av Lars Nilsson stått för städningen av arbetsplatsen efter reparationen.

Den 7 augusti slutbesiktades sågen av Olof Edin, som är byggnadsantikvarie vid den kulturhistoriska sektionen på Jamtli. Övriga närvarande var Anna Hansen, Jamtli, Stig Nilsson, Ragnar Bengtsson, Ulla Persson, ÖP reportern Torbjörn Laxvik med fotografen Johan Axelsson samt undertecknad. Restaureringen fick godkänt.

Vi körde även igång sågen med lite blandat resultat då sågskäret går lite diagonalt i sågriktningen. Förmodligen skall bladet riktas in något i förhållande till sågbänken.

Visningen av sågningen blev dock mycket uppskattad. - Det här är den största industrihistoriska händelsen i Jämtland i år, säger Olof Edin

Restaureringen har kostat omkring 800 000 kronor och bidraget för restaureringen belöper till 90 % av kostnaden, resterande 10 % täcks förhoppningsvis i form av dom många timmars eget arbete som vi lagt ner.

Så kom då det första studiebesöket den 13 oktober, Kristina Persson, Jamtli, hade med sig ett gäng antikvarier och timmermän (fjorton st) varav fem st var från Skansen. De tittade på både sågen och vår dubbelbod. Det blev förstås en stunds sågning även den här dagen men problemet med sågskäret kvarstår, antagligen skall sågbladet spännas ytterligare. Vi får prova oss fram för att hitta lösningen på problemet. Hur som helst tyckte hela gänget att det var mycket intressant att få se sågen i gång, "det blev beställningar på massor med virke till sommaren".

Den 28 oktober kom det ännu ett studiebesök med sågrenoveraren/timmermannen Leif Persson i spetsen med ett gäng på fjorton personer som han är ledare för i en knuttimringskurs på Stenegård i Järvsö.

Min far har i Bodsjöboken från 1984 skrivit följande ”I en överrensommelse av den 20 februari 1871 kan man läsa att ”för varje bräda som sågas av delägarna skall betalas 3 öre rent, bakar likväl oräknade”. I fortsättningen beskrivs i detalj alla regler som skall gälla för samarbetet med sågen, bl a för den som inte fullgör sina skyldigheter”.

Tack till följande personer som har ställt upp med sponsring genom eget arbete mm.
Rubert Nilsson, Bodsjöbyn, Hans-Erik Persson, HEP Åkeri, Hunge, Svante Grönvik, Bräcke, Kent Åreng, Årengs Mekaniska, Bräcke, Sven-Erik Persson, Bräcke, ”Jappe” Jan Persson, Sösjö, Peter Lundgren, Skogsvårdsstyrelsen, Bräcke, Tomas Persson, Lars Nilsson, Ragnar Bengtsson, Ulla Persson, samt undertecknad, alla Sidsjö.
Sist men inte minst, Stig Nilsson, Offerdal och Ola Hanneryd, länsstyrelsen, som varit mentorer i samband med olika problemlösningar mm.

Bild: Ulla Persson

Text och bild: Hans-Bertil Andersson

En av dom grövre stockarna läggs på sågbänken

Stig i full fart med bilningen

Upplyftad och klar för renovering

Detalj av lagad stolpe

Sven-Erik och "Trötter" lyfter ner en av syllarna

Leif och Fredrik tillverkar nytt vattenhjul

Nya vattenhjulet på plats

Första provkörningen, Björn kollar att allt går bra

Bertil Modin färdigställer modellen av Stugusjösågen

Slutresultatet

Första studiebesöket